

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

HLAKOLA/TLHAKUBELE 2016

MEMORANDAMO

MATSHWAO: 80

Memorandamo ona, o na le maqephe a 27.

TEMOSO HO BATSHWAYI**1. KGETHO YA DIPOTSO LE DINTLHA TSE DING:**

- Ha motshwayi a fumana mohlalobuwa a arabile dipotso tse ngata ho feta palo e behilweng, motshwayi a tshwaye feela karabo ya pele (mohlalobuwa ha a lokela ho araba mofuta e mmedi (mofuta wa potso e telele le ya mofuta wa dipotso tse kgutshwane) ya dipotso mofuteng o le mong wa sengolwa).
- Haeba mohlalobuwa a arabile dipotso ka bone ba tsona dithothokisong tseo a ithutileng tsona KAROLONG YA A, motshwayi a tshwaye feela dipotso tse pedi tsa pele.
- Haeba mohlalobuwa a arabile dipotso tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse kgutshwane kapa a arabile tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse telele KAROLONG YA B le ya C, motshwayi a tshwaye karabo ya pele, mme a tlohele ya bobedi. Athe ha a arabile dipotso ka bone ba tsona, motshwayi a tshwaye karabo ya pele ho karolo e nngwe le e nngwe, ha feela mohlalobuwa a arabile potso e le nngwe ya mofuta wa dipotso tse telele le e le nngwe ya mofuta wa dipotso tse kgutshwane.
- Ha mohlalobuwa a nehelane ka dikarabo tse pedi, ya pele e fosahetse, mme ya bobedi yona e nepahetse, motshwayi a tshwaye karabo ya pele, mme a tlohele e e latelang e be ho yona o seha mola ho habahanya karabo, mme a hlalose ka ho ngola polelo ena; 'Kgetho e fosahetseng'.
- Haeba mopeleto o fosahetse hoo o amang moelelo, motshwayi a fosise karabo e jwalo, empa haeba mopeleto o sa ame moelelo, karabo e jwalo e tshwauwe e nepahetse.
- *Potso tse telele* (ya moqoqo): Ha bolelele ba moqoqo bo le ka tlase ho palo ya mantswa e behilweng (kgutshwane), motshwayi a se behe kotlo hobane mohlalobuwa o se a ntse a iphile ka mosing. Athe haeba moqoqo o le molelele haholo, motshwayi a tshwaye ho feta moedi wa palo ya mantswa a behilweng ka mantswa a 5, mme a se tswela pele ho tshwaya karolo e latelang. A sehe feela mola ho fihla moeding wa mantswa, a sehe o mong ho habahanya mantswa a sa balweng.
- *Dipotso tse kgutshwane*: Haeba mohlalobuwa a sa sebedisa matshwao a puo a supang qotso (di-a-bulwa le di-a-kwalwa) moo a lokelang ho qotsa, motshwayi a se behe kotlo.

2. TSHEBEDISO YA RUBURIKI:

Batshwayi ba lokela ho sebedisa ruburiki e latelang bakeng sa ho lekanyetsa bahlahlobuwa.

KAROLO YA A: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: THOTHOKISO – SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO A 10]

Makgetha a ho lekanyetsa	Phihlello e babatsehlang	Phihlello e supang bokgoni	Phihlello e mahareng	Phihlello ya motheo feela	Phihlello e haellang
DIKAHARE	6–7	5	4	3	0–2
<p>Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya dintlha ho tswa thothokisong/temeng.</p> <p>MATSHWAO A 7</p>	<p>-O bontsha kutlwisiso e tebileng ya se botswang</p> <p>-O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa; di tshehetswa ho tswa thothokisong.</p> <p>-Kutlwisiso ke e babatsehlang ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.</p>	<p>-O bontsha kutlwisiso, mme o hlalosa se botswang ka tshwanelo.</p> <p>-O hlahisitse dintlha tse anelang ka tsela e kgotsofatsang.</p> <p>-O hlahisitse dintlha tse utlwahalang, empa ha se tsohle tse tiisitsweng kamoo ho lokelang.</p> <p>-O utlwisisa mofuta wa sengolwa le thothokiso.</p>	<p>-O bontsha kutlwisiso e mahareng ya se botswang.</p> <p>-O hlahisitse dintlha tse seng kae ho tshehetsa sehlooho.</p> <p>-Tse ding tsa dintlha tse hlahisitsweng ho tshehetsa sehlooho di ntle.</p> <p>-Tse ding tsa dintlha di tshheditswe, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle.</p> <p>-Kutlwisiso ya motheo feela ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.</p>	<p>-O bontsha kutlwisiso e sa kgotsofatseng ya se botswang.</p> <p>-Ho batla ho se dintlha tse hlahisitsweng ho tshehetsa sehlooho.</p> <p>-Kutlwisiso ya mofuta wa sengolwa le thothokiso ke e haellang.</p>	<p>-Ha a bontshe kutlwisiso ya letho ya se botswang.</p> <p>-Dintlha tse tshehetsang ha di hlahiswe ho tswa thothokisong.</p> <p>-Mohlahlobuwa ha a utlwisisa hantle mofuta wa sengolwa le thothokiso.</p>
<p>SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO</p> <p>Sebopeho, nehelano le tlhophiso ya mehopololo. Tshebediso ya puo, sehalo le setaele tse sebedisitsweng</p> <p>MATSHWAO A 3</p>	<p>-Sebopeho se hlahisitswe ka tsela e momahaneng.</p> <p>-Dintlha di utullotswe hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng.</p> <p>-Tshebediso ya puo, sehalo le setaele ke tse butswitseng, tse susumetsang le ho nepahala.</p> <p>-O batla o hloka diphoso tsa puo, tsa mopeleto le tsa matshwao a puo/a ho bala.</p>	<p>-Sebopeho ke se hlakileng, mme dintlha di hlahisitswe ka tsela e hlalohanyehang,</p> <p>-Tlhahiso ya mehopololo ke e utlwisisehang.</p> <p>-Tshebediso ya puo, sehalo le setaele di nepahetse.</p>	<p>-O hlahisitse bopaki bo seng bokae ba sebopeho.</p> <p>-Tlhahiso ya mehopololo e a haella, ha e hlalohanyehe, mme ha e na momahano.</p> <p>-Diphoso tsa tshebediso ya puo ha se tse kaalo, mme sehalo le setaele ha se tse loketseng.</p>	<p>-Sebopeho se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseng.</p> <p>-Mehopololo ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang.</p> <p>-Sehalo le setaele ha se tse di loketseng.</p>	<p>-Moqoqo o bopehile ka tsela e fokolang.</p> <p>-Ho na le diphoso tse tshabehang tsa tshebediso ya puo le setaele se fosahetseng.</p>
MATSHWAO	3	2	1	1	1

Dikahare le tshebediso ya puo di tshwauwe ho ya ka makgetha a hlahellang ruburiking, mme matshwao a ajwe ho ya ka papetla e latelang:

Dikahare	Tshebediso ya puo
Dintlha tse 0-2	Letshwao le 1
Dintlha tse 3-5	Matshwao a 2
Dintlha tse 6-7	Matshwao a 3

Senotlolo sa ho tshwaya

DIK = 07

STP = 03

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO**POTSO YA 1****Ke a itshola – TJ Mahapa****TATAISO HO BATSHWAYI:**

Motshwayi a bale karabo ya mohlalobuwa e lokelang ho hlalisoa sebopelong sa moqoqo. Sena se bolela hore ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo. Moqoqo o tlameha ho hlalisoa ka tsela e supang kgokahano le momahano ya dintlha, dipolelo le diratswana.

Motshwayi a tadime makgetha ana a mabedi a latelang ha a tshwaya moqoqo ona: *Dikahare; Sebopelo le Tshebediso ya puo.*

Dikahare

- Dikahare di bontshe kutlwisiso ya potso; botebo ba tshekatsheko ya ditaba, kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya taba ka mabaka a itshetlehileng thothokisong.
- Dikahare di hlalisoa ka tsela e momahaneng, mme motshwayi a tadime dintlha tse tla hlalisoa nehelanong ya mohlalobuwa (ela hloko hore dintlha tsa mohlalobuwa di ke ke tsa behwa ka tatellano e hlahellang mona).
- Ho elwe hloko hore nehelano e lokela ho hlalisoa sebopelong sa moqoqo, mme sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo. Le ha nehelano e radilwe ka tsela ena, moqoqo o tlameha ho hlalisoa ka tsela e supang kgokahano.

Sebopelo le Tshebediso ya Puo

- Sebopelo, tlhophiso ya mehopolole le nehelano e nang le neheletsano e momahaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehloohwana mmoho le puo, setaele le sehalo tse sebedisitsweng ka nepo temeng.
- Mohlalobuwa a nehelane ka karabo ya hae e sebopelong sa diratswana tse momahaneng, mme ho be le kgokahano le momahano ya dipolelo le diratswana kamoo ho hlokehang.

Karabo e ka lebellwang:**Selelekela**

Thothokiso ena ke e hlalosa kapa ke ya mofuta o itseng wa sonete ya mela e 17. Mona sethothokiso se qala ka ho hlalosa kamoo moahisane wa sona a neng a kula kateng empa eitse ha a fola, a mo fetohela. Sethothokisi se a ikwahlaya kaha molemo oo se neng se re se a o etsa o fetohile thohako ho sona. Thothokiso ena e jere maikutlo a ho utlwa bohloko kaha sethothokisi se ne se leka ho thusa athe ditaba di tla se hlanohela.

Molathothokiso

- Melathothokisong ya ho tloha ho 1-11 e hanyetsana le ya ho tloha ho 12-17. Meleng e 11 e qalang sethothokisi se hlalosa hore ho ne ho etsahalang ka moahisane nakong eo a neng a kula. Se hlalosa thuso eo se ileng sa e fa moahisane sa ba sa mo lefella le tlong ya kokelo. Meleng ya 12-17, sethothokisi se utlwahatsa **maikutlo a ho utlwa bohloko** kaha ke mona moahisane o se a se fetohetse, a bolela ha sethothokisi e le sona se mo loileng.

- Melathothokisong ya 3, 4, 5, 7, 10, 11 le 13 re fumana **anastrofi**. Tatellano ena e sa tlwaelehang ya mantswe e thusa ho hatella mantswe 'qakehile; ka maleng; jwalo ka moahisane; wa mankgonthe Mosotho; ba ka boroko; ka ya ka tjelete; tlong ya kokelo ka o lefella' ka ho a qatsohisa hore molaetsa o tle o hlahelle hantle. Ka puo e tlwaelehileng sethothokisi se ne se ka re: 'O qakehile, o lla ka lengole'; 'O re ntho e a o tsamaya ka maleng'; 'Nna ka itela jwale ka moahisane'; 'Hoba Mosotho wa mankgonthe o buile kgale'; 'Koloji ka e batla ka tjelete ya ka'; 'Ka o lefella tlong ya kokelo' le 'O re ke moloi ke ne ke mathisa bohata'.
- Melathothokiso ya 1, 2, 3 e na le **phetapheto ya mohopolo**. Mohopolo o hlahellang meleng ena ke e hlahosang kamoo moahisane a neng a kula kateng.
- Melathothokiso ya 13 le 14 e na le **phetapheto ya mantswe** kaha e qala ka mantswe a tshwanang. Sena se bitswa phetapheto ya mantswe e tsepameng/hlaahlela e qalang/lehokela. Moelelo o jerweng ke mola o ka hodimo o fetisetswa moleng o hlahlamang ka tshebediso ya phetapheto eo. Hape phetapheto ya mantswe e tlisa kगतello lentsweng le phetaphetwang.
- Melathothokisong ya 8 le 11 ho sebedisitswe **kgonyetso** mantsweng ana 'phelo' (bophelo) le 'tlong' (ntlong). Bohlokwa ba kgonyetso ke ho fa lentse sefutho/lebatama/kgatello/sekgahla hore le tle le sale le ntse le duma ka mohopolong wa motho. Bohlokwa bo bong ba kgonyetso ke ho fokotsa bolelele ba senoko sa lentse hore molathothokiso o tle o kgutsufale, mme o be le morethetho.

Kgetho ya mantswe

- Molathothokisong wa 2 ho sebedisitswe lentselekgohledi '**o qakehile**' bakeng sa '**o maketse**'. Lentse lena le matla, le kgohlela ha monatjana ho bontsha ho tsieleha ho felletseng. Molathothokisong wa 5 ho sebedisitswe lentse '**mankgonthe**' bakeng sa '**wa sebele**'. Sena se bontsha hore Mosotho eo ke Mosothosotho ya tsebang ditaba. Lentse lena le na le tshusumetso e kgolo moelelong wa molathothokiso hoba le hlalosa tumelo ya Mosotho ya phethahetseng.
- Sethothokisi se kgethile ho sebedisa mantswe ana '**ke mathisa bohata**' molathothokisong wa 13 bakeng sa hore '**ke ne ke o thusa**'. Mantswe ana a na le sefutho, mme a tihatjhametsa le ho kena pelong habohloko ha motho a nahana hore tsohle tseo a di entseng o di entsa ka lerato empa kajeno o se a fetohile moloi.

Kabo ya matshwao:

Motshwayi a bale karabo kaofela, mme a bontshe ka letshwao ($\sqrt{\quad}$) dintleng tsohle, mme moo mohlahlobuwa a fositseng teng, motshwayi a bontshe ka letshwao (**X**).

Ho elwe hloko hore nehelano e lokela ho hlahiswa sebopehong sa moqoqo, mme sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo. Le ha nehelano e radilwe ka tsela ena, moqoqo o tlameha ho hlahiswa ka tsela e supang kgokahano.

Ha motshwayi a se a badile nehelano ya mohlahlobuwa, a abele mohlahlobuwa matshwao. Matshwao a ajwa ka ho sebedisa ruburiki e leqepheng la 3. Tekanyetso e etswa ka ho beha kapa ho bekga karabo ya mohlahlobuwa phihlellong e itseng (ho tloha ho phihlellong ya 1 ho isa ho phihlello ya 5) ruburiking.

Ha mohlahlobuwa a sa araba ka tsela ya moqoqo, a lokodisitse dintlha tsa hae, a se fumantshwe kotlo, a se hulelwe matshwao. Motshwayi a tshwaye ho ya kamoo mohlahlobuwa a arabileng kateng.

Phihlello e nngwe le e nngwe e na le tlhaloso, mme tlhaloso e itshetlehile makgetheng ana a mabedi e leng, **dikahare** le **tshebediso ya puo**. Motshwayi a ele hloko hore tlhaloso ya phihlello eo a e kgethileng ha a lekanyetsa, e lokela ho tsamaelana le ditaba tsa mohlalobuwa. Matshwao a bontshitswe qetellong ya phihlello e nngwe le e nngwe.

POTSO YA 2

O emetseng – TJ Mahapa

- 2.1 Tjhaba. √ Bohlokwa ba kgonyetso ke ho fokotsa bolelele ba lentswe leo, le ba molathothokiso oo le hlahellang ho ona/ho fa thothokiso morethetho/ho eketsa lebatama/sefutho sa lentswe le honyeditsweng. √ (2)
- 2.2 Ke maikutlo a kgalefo le ho teneha hoba sethothokisi se halefiswa le ho tenwa ke motho ya sa batleng ho thusa setjhaba ha se lwanela tokoloho ya bohle. √√ (2)
- 2.3 Lebotsi le sebedisitswe bakeng sa ho bontsha ho makala ha sethothokisi haele moo ho na le motho ya sa tsotelleng letho hara setjhaba. √ (1)
- 2.4 Ke lebitsa 'Hela'. Bohlokwa ba lebitsa ke ho hwehla kapa ho bitsa eo ho buuwang le yena hore a hle a qahamise ditsebe a mamela ka hloko √√ (2)
- 2.5 Phetapheto ya moelelo ka tsebediso ya mantswe 'itseka le lwana'. √ (1)
- 2.6 Thothokiso ena e kgalema le ho nyatsa taba ya hore ha ho lwanwa bakeng sa tokoloho ya bohle, ebe ho teng motho ya sa bontsheng tjantjello ya ho thusa ntweng eo le yena a tlang ho una molemo wa yona. √√ (2)

[10]

POTSO YA 3

Kgutlela hae – PM Ramathe

- 3.1 Melathothokisong ya 1-3 e fupere maikutlo a ho qekisa/a thapedi/a kopo/a tlholohelo kaha sethothokisi se qeka wa habo sona hore a le bale tsa kgale a kgutlele lapeng. √ (2)
- 3.2 Sethothokisi se hlakisa hore hae ke moo ho leng monate teng/moo ho fumanwang tse molemo teng/Sethothokisi se hlakisa le ho tshwantsha lehae le Kanana, mme Kanana e tshwana le lefatshe la dinotshi. √√ (2)
- 3.3 Sejura/Kgefutsohare/Molakgefutso. √ Bohlokwa ba yona ke ho beha mantswe ana 'pelo' le 'mmele' boemong bo le bong/Ho fokotsa bolelele ba molathothokiso oo/Ho katla morethetho wa molathothokiso/Bohlokwa bo bong ke ho matlafatsa moelelo o fuperweng ke melathothokiso 1–3, mme mona se rarollelwa ka ditshotleho tse boletsweng meleng eo/ho mo jwetsa hore ditshotleho ke dife le hore a tlohele tse fetileng. √ (2)

- 3.4 E qatsohisa le ho toboketsa lentšwe 'ditletlebo' hore le tle le be le sefutho se seholo kaha kgatello yohle e wela hodima lona ho feta ha molathothokiso o ne o re feela 'Ho thadilwe tsona ditletlebo tsa maoba'. √√ (2)
- 3.5 Molaetsa wa thothokiso ena ke hore motho a tlohele ditaba tse fetileng/Ha ho tulo e fetang lelapa la hao kapa heno/a le bale le ho tshwarela ba mo entseng hampe.√√ (2)
[10]

POTSO YA 4**Mmadiberwane – T Leballo**

- 4.1 Ke tshwantshanyo/papiso.√ Sekapuo sena se matlafatsa moelelo ka ho bapisa bongata ba banna bao Mmadiberwane a neng a e na le bona le difaha tse ngata tse folletsweng kgweleng. √ (2)
- 4.2 Ke phetapheto ya sebopelo. Bohlokwa ba phetapheto ena ke ho lekalekanya mela ya thothokiso le ho fa temanathothokiso morethetho/Phetapheto ya moelelo e matlafatsa ntlha ya hore Mmadiberwane o ne a le matla, ke ka hona a neng a shapa banna le basadi ka ho tshwana.√√ (2)
[Tshwaya e le nngwe feela]
- 4.3 Ke molaetsa o hlakisang kamoo batho ba neng ba bua ka bobele ba Mmadiberwane hohle moo ba neng ba le teng ekaba malapeng kapa majwaleng ho ntse ho buuwa ka Mmadiberwane. √√ (2)
- 4.4 Lebitsomararane lena 'diepamokoti' le matlafatsa le ho hatella ntlha ya hore Mmadiberwane o ne a sebedisa bana ba batho ka tsela e ba hlekefetsang/A ba sebedisa banna hampe a ba etsisa mesebetsi e kang ya ho kga metsi, ho hlatswa diaparo le e meng.√ (1)
- 4.5 Ho bolela hore o ba phatsitse a nto ba tlotsa ka moriana o etsang hore ba shebe yena a le mong. √ (1)
- 4.6 Neheletsano/Phetapheto ya mantšwe e tsepameng/hlaahlela e qalang√ bohlokwa ba teng ke ho tlisa kgatello ho lentšwe lena 'mosadi' ho hlalisa moelelo wa hore mosadi enwa, Mmadiberwane o ne a entse batho dihaeya. √ (2)
[10]

POTSO YA 5**Sekgutlwana sa maswabi – KPD Maphalla**

- 5.1 Pheteletso,√ Tshebediso ya pheteletso moleng ona ke ho hlakisa moelelo wa hore motho leha a ntse a aha ntlo e entsweng ka kgalase, e majabajaba, a tsebe hore mathata a ntse a mo tlela. √ (2)
- 5.2 Karaburetso ya pono. √ (1)

- 5.3 Ke phetapheto ya moelelo e tliswang ke mantswe 'ditlatse' le 'dithoholetso'./Ke mothofatso ka tshebediso ya lentswe 'aparetswe' ✓ (1)
- 5.4 Ke molathothokiso wa 16. Ho qatsohisa le ho toboketsa mantswe ana 'Ha le dikela' hore a tle a be le sefutho se seholo kaha kगतello yohle e wela hodima ona ho feta ha molathothokiso o ne o re feela 'Di tla iphetola thohako ha le dikela'. ✓ (2)
- 5.5 Fatshe. ✓ Bohlokwa ba kgonyetso ke ho fokotsa bolelele ba lentswe le ba molathothokiso oo le hlahellang ho ona/ho fa thothokiso morethetho/ho eketsa lebatama/sefutho sa lentswe le honyeditsweng e leng 'lefatshe'. ✓ (2)
- 5.6 Lefatsheng leha re phela hamonate re lokela ho dula re lebelletse hore ka nako tse ding re tla hlahelwa ke tse bosula tse seng monate. ✓✓ (2)

[10]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30**

KAROLO YA B LE C: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: PADI/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO LE TSHWANTSHISO – SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO A 25]

Makgetha a ho lekanyetsa	Phihlello e babatsehang	Phihlello e supang bokgoni	Phihlello e mahareng	Phihlello ya motheo feela	Phihlello e haellang
DIKAHARE	12–15	9–11	6–8	4–5	0–3
Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya dintlha ka mabaka ho tswa sengolweng.	-Karabelo e hlahisitswe ka tsela e babatsehang: 14–15. -Karabelo e hlahisitswe ka bokgabane: 12–13. -Sehlooho se manollotswe ka botebo -O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa tse tshehetswang ho tswa sengolweng -O bontsha kutlwisiso e babatsehang ya sengolwa.	-O bontsha kutlwisiso, mme o manollotse sehlooho ka bokgoni -O hlahisitse karabelo e batlang e anela -Tse ding tsa dintlha ke tse utlwahalang, empa ha se tsohle tse tiisitsweng kamoo ho lokelang. -Bopaki ba kutlwisiso ya mofuta ona wa sengolwa bo a bonahala.	-Kutlwisiso ke e mahareng ya sehlooho; ha se dintlha tsohle tse utullotsweng ka botlalo. -Tse ding tsa dintlha di tshehetsa sehlooho. -Dintlha tse ding di tsheheditse, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle. -O bontsha kutlwisiso e ka mmoho ya mofuta ona wa sengolwa.	-Kutlwisiso ke e haellang ya sehlooho; boholo ba dintlha ha di a utullwa ka botlalo. -Ke dintlha tse fokolang feela tse tshehetsang sehlooho. -O hlahisitse dintlha tse seng kae tse tsamaelanang le sehlooho. -O bontsha kutlwisiso e fokolang ya mofuta ona wa sengolwa.	-O bontsha kutlwisiso e fokolang ya sehlooho. -Boiteko bo fokolang ba ho araba potso. -Dintlha ha se tse kgodisang. -Mohlahlobuwa ha a utlwisiso hantle mofuta ona wa sengolwa.
MATSHWAO A 15					
SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
Sebopeho, tlhophiso ya mehopolole nehelano e nang le neeletsano e momohaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehlooho mmoho le puo, setaele le sehlo tse sebedisitsweng temeng.	-Sebopeho se momahaneng -Selelekela le qetelo di a babatseha -Dintlha di utullotsweng hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng -Tshebediso ya puo, sehlo le setaele ke tse butswitseng, tse susumetsang le ho nepahala.	-Sebopeho ke se hlakileng, mme dintlha di hlahisitswe ka tsela e hlalohanyehang -Selelekela le qetelo mmoho le diratswana tse ding di hlahisitswe ka tsela e momahaneng. -Dintlha di hlahisitswe ka tsela e hlalohanyehang. -Puo, sehlo le setaele boholo di nepahetse.	-O hlahisitse bopaki bo itseng ba sebopeho. -Tlhalohanyo le momahano di teng leha di kgera. -Ho na le moo tshebediso ya puo e fosahetseng ha sehlo le setaele tsona di batla di loketse. -Tlhahiso ya mehopolole a haella, ha e hlalohanyehe, mme ha e na momahano -Popo ya diratswana e batla e nepahetse.	-Sebopeho se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseng. -Mehopolo ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang. -Diphoso tsa tshebediso ya puo di totobetse. -Sehlo le setaele ha di a lokela mosebetsi -Popo ya diratswana e fosahetse.	-Kgaello ya ho rala sebopeho ka tshwanelo e sitisa phallo ya mehopolo. -Tshebediso ya puo le ya setaele tse fosahetseng di hlahisitse tema e fokolang haholo. -Popo ya diratswana e fosahetse.
MATSHWAO	20–25	15–19	10–14	5–9	0–4

Matshwao a ka sebediswang bakeng sa ho tshwaya:

Makgetha a tekanyetso	Matshwao	Senotlolo
Dikahare	15	Dik. =
Sebopeho le Tshebediso ya Puo	10	STP =
Matshwao ohle	25	

ELA HLOKO: Ha karabo ya mohlalobuwa e tswile lekoteng, motshwayi a mo abele matshwao a dikahare le tshebediso ya puo ya kgato ya pele feela.

POTSO YA 6: BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**Selelekela**

Pading ena mongodi o atlehile tlhahisong ya baphetwa ba pale ena. Hona ho totobatswa ke kamoo baphetwa bana ba hlwauweng, e leng mophetwa wa sehlooho le mohanyetsi ba sekasekilweng kateng.

Baphetwa ke batho ba sebediswang ke mongodi ho fetisa molaetsa wa pale ya hae. Re na le mophetwa ya tjitja le mophetwa ya sepapetlwa. Mophetwa ya tjitja ke motho wa nama le madi ya kgonang ho fetoha ho latela maemo a ditaba. Mophetwa ya sepapetlwa ke mophetwa ya hlahellang ka semelo se le seng ho tloha qalong ya buka ho fihlella qetellong ya yona. E ka ba semelo se setle kapa se sebe, o dula a le jwalo ha a fetoehe.

Tsietsi

- Tsietsi ke mophetwa wa sehlooho hobane diketsahalo tsohle di itshetlehile hodima hae ebile ke mophetwa ya **tjitja** hobane o kgona ho fetoha ho latela maemo a ditaba.
- Tsietsi o hotse a **hlompa** batho ba baholo leha rangwanae a ne a mo sotla. O ne a mamelletse a sa mo arabise a etsa mosebetsi oo a o fuweng ka boitelo bo makatsang. Ha a kgutla Sekgutlong, o kgutlile a se a fetohile a se a arabisa rangwanae Kotsi le hona ho mo lwantsha.
- Tsietsi o ne a ntse a kgona **ho mamela dikeletso tsa batho** ba baholo pele a e ya sesoleng feela eitse hoba a tswe moo o ile a hana ho sekehela keletso ya nkgono Mmantsoteng tsebe. Nkgono o ile a re a se ke a ya ha Kotsi ka dikgoka, a mpe a ba dumedise hantle ha a fihla moo a be a ba bolelle hore yena nkgono o re ba se ba mo lahlile. Tsietsi o ile a arabela nkgono ka hore ha a fihla ha Kotsi ha a no ba dumedisa ebile ha a no ba bolella ditaba tseo tsa nkgono empa o ilo bolella Tsekiso hore nako ya boiphethetso ba hae e se e atametse.
- O ile a **kgahlwa** ke moradi wa Ramatlotlo e leng Mohanuwa hobane a ne a mo rata feela eitse hoba Mohanuwa a ratane le Makgaola o ile a kgaohana le yena, mme lerato la hae ho yena la fela hoo a ileng a hana ha Mohanuwa a ne a kopa hore ba boelane.
- O ile a ya kerekeng ka letsatsi la Sontaha ka **sepheo sa ho ya bolaya** Kgephoha Qamaka. Ha a fihla moo o ile a ferekana maikutlo haholo ha a bona Kgephoha a bina ka maikutlo a hae kaofela, a nahana hore e se ke yaba Kgephoha o se a fetohile. A batla a kwenehela morero wa hae wa ho mmolaya ka kgopolo ya hore mohlomong o se a kgephohile mokgoping wane wa ho bolaya Tseleng empa eitse ha a ntse a nahana ka lefu la Tseleng a botsa Kgephoha potso ya hore '*Tseleng yena o ne a bolaelwang*', mme hang ka mora moo sa kgabola sethunya. A bolaya Kgephoha ka sehloho.

Kotsi

- Kotsi ke mohanyetsi wa mophetwa wa sehlooho hobane o kgahlanong le tsohle tse etswang ke Tsietsi ebile ke mophetwa ya **sepapetlwa/ntlhanngwe, ya sa fetolweng ke maemo**. Kotsi o ile a itlama hore o tla hodisa Tsietsi kamora ho hlokahala ha batswadi ba Tsietsi.
- Lebitso la Tsietsi la nnete ke Kgauho Molakolako feela Kotsi o ile a le fetola, a se ke a hlola a bitswa Kgauho. A bitswa ka lebitso la Tsietsi.
- Kotsi le ba lelapa la hae ba hodisa Tsietsi, ka thata ba mo sotla. Ha a lokela ho rekelwa lebase, ho thwe nkgono Mantsoteng a mo foqe nama ya kolobe. Ba mo sebedisa mesebetsi e boima ebile ba mo kgetholla ho bana ba bona. Ha bana ba

Mmadibakiso ba tihakela habo bona moholo, Tsietsi ho ne ho thwe a sale a etsa mesebetsi ya lelapa.

- Ha Mmamasolomane a hana ha Tsietsi a ya sekolong, Kotsi o ile a ka a bontsha ho kgathalla Tsietsi ka ho omanya mofumahadi a mmotsa hore ebe Tsietsi ke ngwana kapa motsofe ha ho tluwa kae empa seo ha se a ka sa etsa hore Kotsi a kgone ho buella Tsietsi hore a kene sekolo ka nako.
- Kotsi o ile a hana ka mafa a Tsietsi. Leha Tsietsi a se a kgutla sesoleng, a se a hodile a batla mafa a hae, Kotsi o ile a satalatsa molala a hana ka ona. O ile a ba a qetella a se a shwele a ntse a hana ka mafa a Tsietsi.

Mohanuwa

- Mohanuwa le yena ke mohanyetsi wa mophetwa wa sehlooho hobane o kgahlanong le tsohle tse etswang ke Tsietsi ebile ke mophetwa ya sepapetlwa
- Mohanuwa o ile a hloka botshepehi ha a ne a ratana le Tsietsi hobane o ile a ratana le Makgaola.
- Mohanuwa o ne a buisa Tsietsi hampe ebile a kgaruma bareki ba tlileng lebenkeleng a re Tsietsi o ratana le bona.
- O ne a sa mamele ha Tsietsi le ntatae ba mo kgalemela.
- O ile a lahla Tsietsi, hamorao a batla ho kgutlelana le yena. Tsietsi a hana ho kgutlelana le yena.
- Mohanuwa o ile a tshepisa Tsietsi hore o tla iphethetsa. O ile a batla dikebekwa tse tlo iphethetsa ho Tsietsi. Batho ba batluweng ke Mohanuwa ba ile ba bolaya Tseleng ha ba ne ba hlasetse Tsietsi.

Phethelo

- Tsietsi e bile mophetwa ya fetolwang ke maemo ya **tjhitja**. Ha pale e qala e ne e le motho ya lerato a bile a ikokobeditse. Ha pale e tswela pele o teana le ditshita tseleng tse mo fetolang seo a leng sona. Re bona Tsietsi a fetoha selalome ka mora hore Mohanuwa le lemulwana la hae ba bolaye Tseleng. Tsietsi o iphethetsa direng tsa hae, hoo a ileng a qetella a bolaile batho bohle ba ileng ba bolaya Tseleng le ba neng ba se na molato.
- Kotsi o ile a hana ka mafa a Tsietsi empa qetellong le yena ha a ka a una molemo wa ona kaha o ile a hlokahala.
- Mohanuwa yena o ile a bolauwa ka sehloho ke Tsietsi leha yena Mohanuwa a ile a ikana hore o tla sulafalletsa Tsietsi bophelo.

[25]

POTSO YA 7: **BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**

- 7.1 Tsietsi o ile a hodiswa ka thata hobane e le kgutsana, mme o ne a etsiswa mesebetsi e neng e sa etswe ke bana ba lelapa la Kotsi. Bonyaneng ba hae o ne a sa fepuwe hantle. √√ (2)
- 7.2 Tomatso e hlahella ka tsela ya hore ha Moruti Moshebi a ne a tihakela ha Kotsi bohle ba ne ba nahana hore o tlišitse thapelo athe o tlile ditabeng tsa hae tsa marato le Mmamasolomane. √ Ketso ena e re tšebela pele ketsahalong ya hore qetellong Moruti Moshebi le Mmamasolomane ba bile le ngwana ya bitswang Ditaba. √ (2)
- 7.3 Ke tikoloho le nako tsa mehleng ya sekwalejwale. √ Makoloi a mapolesa a se a le mangata bakeng sa tshebetso ya ona/Ho se ho na le dipetlele/Batho ba se ba e ya mesebetsing ka dibese/Botlokotsebe bo ne bo se bo jele setsi. √
[Tshwaya e le nngwe feela] (2)

- 7.4 Ke mofapanyi/moqabanyi/mohlohlolletsisi. O sebedisana mmoho le Mohanuwa ho phethahatsa mosebetsi o mobe wa ho hlasela le ho batla ho bolaya Tsietsi. √√ (2)
- 7.5 Tsipane ke ntshunyakgare hobane ha a tsebe letho ka tsa bophelo ba Tsietsi empa o ile a kena ditaba tsa Tsietsi ka sehloho, a mo thusa mererong yohle ya hae e mebe, mme le mohla mapolesa a mo tshwarang o ile a hana ho araba dipotso tsa ona a nna a re feela 'Botsang lebitla'. √√ (2)
- 7.6 Sesosa sa kgohlano ke hore Mohanuwa o ile a lahla Tsietsi a nkana le Makgaola. Ha Makgaola a mo lahla, Mohanuwa a be a se a ngolla Tsietsi lengolo la hore ba kgutlelane. Tsietsi ha a ka a ananela ditaba tsa hae. Sena se ile sa kgopisa Mohanuwa hoo a ileng a ba a hlapanya hore o tla iphetetsa ho Tsietsi. √√ (2)
- 7.7 Tsietsi ke motho ya bohla kapa ya maqiti/Hona ho bontsha hore Tsietsi o kgona ho nahana kapele/Kelello ya Tsietsi e tjhatsi, mme o lemoha maemo a ka iphumanang a le ho wona kapele. √
[Tshwaya e le nngwe feela] (1)
- 7.8 O ne a omela taba ya hore o se a tseba hore yena ke mang ebile o a tseba hore mafa a habo a felletse ha malomae, mme sena se supa hore ho na le seo a rerileng ho se etsa hore a fumane mafa ao. √√ (2)
- 7.9 Tomatso e hlahella ka tsela ya hore leha lapa la ha Kotsi le ile la nka mafa a habo Tsietsi kaofela, mafa ao ha a ba tlietsa mahlohonolo a letho hobane pheletsong bana ba lapa leo ha ba ka ba ruteha, mme Kotsi yena o ile a hlokahalla kotsing ya koloi. √√ (2)
- 7.10 Ho hetla ho iponahatsa moo Tsietsi a neng a se a batla ho tshwarela Kgephoha Qamaka empa a be a hopola tshepiso eo a e entseng lebitleng la Tseleng yaba o tswela pele ka morero wa hae. √√ (2)
- 7.11 Lefu la batswadi ba hae le entse hore Tsietsi a ilo holela ha malomae Kotsi, moo a reilweng lebitso le letjha a ba a nkelwa ditshwanelo le mafa a habo/Bokgutsana ba Tsietsi ke bona bo entseng le hore a be a yo sebetsa ha Ramatlotlo. √√
[Tshwaya e le nngwe feela] (2)
- 7.12 Kgetlo la pele o ile a utlwa bohloko a lla haholo. Kgetlo la bobedi o ile a kgena, a halefa yaba o tlala moya wa boiphetetso. √√ (2)
- 7.13 Tjhe ha e a rarollwa. Tsietsi o ne a tseka mafa a hae a jelweng ka sehloho ke ba ha Kotsi empa o qetelletse a sa fumana letho. √√ (2)

[25]

POTSO YA 8: DIEPOLLO – T Seema**Selelekela**

Baphetwa ke batho ba sebediswang ke mongodi ho fetisa molaetsa wa pale ya hae. Re na le mophetwa ya tjihitja le mophetwa ya sepapetlwa. Mophetwa ya tjihitja ke motho wa nama le madi ya kgonang ho fetoha ho latela maemo a ditaba. Mophetwa ya sepapetlwa ke mophetwa ya hlahellang ka semelo se le seng ho tloha qalong ya buka ho fihlella qetellong ya yona. E ka ba semelo se setle kapa se sebe, o dula a le jwalo ha a fetohle.

Mophetwa ya sepapetlwa/sephara/ntlhanngwe/polata**Diepollo**

- Diepollo ke mophetwa ya **sepapetlwa, ya sa fetoheng** hobane botho ba hae le semelo sa hae se hlahella ka mokgwa o le mong ho tloha qalong ho ya fihla pheletsong. Ha a kwenehele seo a rerileng ho se etsa habonolo.
- O ile a utlwela hore malomae o batla ho mo nyadisa monnamoholo Mothofeela yaba o etsa qeto ya ho ineha naha a ilo batla batswadi ba hae. Maikemiseto a hae e ne e le ho fumana thuto, mme o ne a sa rate ho iphumana a tshwasehile lerabeng la lenyalo leo a neng a sa ikgethela lona. Ho fihleng ha hae motseng wa Habuasona, moo a ileng a dula le nkgono Motsokapere o batlile a kwenehela morero wa hae wa ho tswela pele ka leeto la hae la ho ya batla batswadi ba hae, feela a boela a o suthisa mohopolo oo pelong ya hae kapele hang hoba nkgono Motsokapere a tshwarwe ka sakeng la Moeketsane a sa apara letho.
- O tswela pele ka leeto la hae la ho batla batswadi ba hae ho fihlela a ba a fihla Mahlwenyeng.
- Ho fihleng ha hae ha rangwanae Leemisa, o ile a sibolla hore ntatae o se a ne a hlokahale empa mmae o ile a ineha naha kamora ho hlobola thapo ya ntatae.
- Yaba o dula ha rangwanae moo, a kena sekolo a kgona ho ntshetsa tabatabelo ya hae ya ho ruteha pele a ba a fumana lengolo la booki.
- Ha a se a rutehile o ile a kgutlela tabatabelong ya hae ya pele ya ho batlana le mmae.
- O ile a qetella a ilo laola hore ebe mmae o hokae. Ngaka e ile ya bolela hore masapo a senola hore mme wa Diepollo o motseng wa ha Rammolutsi.
- O ile a nka leeto la ho ya moo ka sepheo sa ho batlana le mmae, mme ha a fihla moo o ile a fumana mmae a se a hlokahetse feela a fumana bana babo ba babedi le bana ba bona.

Malome Theko

- Malome Theko ke mophetwa ya **sepapetlwa** le yena. O fetofetoha le maemo.
- Malome Theko o ile a nka Diepollo a sa le monyane ho batswadi ba hae a mo nka e le peheletso ya dikgomo tseo ntatae a neng a di kolota tsa bohadi.
- Theko o ile a rera ho nyadisa Diepollo monna ya shweletsweng ke mosadi hore a kgone ho thola dikgomo tseo ntata Diepollo a neng a mo kolota tsona.
- Theko ha a ka a etsa boikgathatso ba ho ilo batla Diepollo ha a ne a nyametse.

Mophetwa ya tjihitja**Dikenkeng**

- Dikenkeng, yena o hlahella e le mophetwa ya **tjihitja** hobane a ne a hlahella ka dintho tse mpe le tse ntle. O ile a thusa Diepollo ho mo kwahela nakong eo a neng a bolella Masenki hore motho ya tlisitseng lenane la bakudi, le neng le tlisitswe ke yena Diepollo hore le tlo fetolwa, o balehile.

- Dikenkeng e ne e le lemao le ntlha di pedi hobane o ne a ikentse motswalle wa Diepollo, mme Diepollo a mmoella diphiri tsa hae kaofela athe ka lehlakoreng le leng, Dikenkeng o ne a ntse a bolella mohlankana wa hae eo e neng e le mpimpi ya mapolesa ditaba tseo Diepollo a mmoelletse tsona. Sena se ile sa lebisa ho tshwarweng ha Diepollo ke mapolesa.

Phehelo

- Diepollo o ne a sa fetohle qetong ya hae. O ile a batla batswadi ba hae ho fihlella a ba a fumana mohlala wa bona.
- Dikenkeng yena o ile a anya Diepollo leleme ho fihlella Diepollo a ba a tshwarwa a iswa tjhankaneng.
- Malome Theko ha a ka a hlola a hlahella pading ho fihlella mohla Diepollo a neng a tjhaketse hahae empa a fumana a le siyo a ile moo mophato o neng o tjha teng. Mohla a kopanang le Mmamokele, Diepollo o ile a makala ho mmona a se a apere thapo eo a neng a ile tse malome Theko ka yona.

[25]

(Motshwayi a badisise karabo ya mohlalobuwa kaofela ho batla dintlha tse tsamaelanang le tse hlahisitsweng mona)

POTSO YA 9: *DIEPOLLO – T Seema*

9.1 Malome Theko o ne a omela hore Diepollo ha se ngwana wa hae le Mmamokele, mme a ka nna a mo romella habo nako e nngwe le e nngwe. ✓✓ (2)

9.2 Mongodi o hlahisa Diepollo e le motho ya leqoophe, ya mamellang. Sena se totobala ha Diepollo a qophella ho thusa Mmamolete/o leqoophe ha a batla mmae/o tsitlallela ho batla Mahanke ho fihlella a hloleha. ✓✓ (2)

9.3 **Tlhekelo**
Diepollo o kopane le Mahanke *workshopong* e neng e tsamaiswa ke yena Mahanke ka sebele. ✓

Tharahano

Diepollo le Mahanke ba a ratana, mme ba qetella ba nyalana. ✓

Phethelo

Ha bolauwa Kotsuwopo mme Mahanke a nka mosadi ba baleha yaba o nyamela tseleng e yang Mangaung a baleha mapolesa yaba o nyamalletse sa ruri. ✓ (3)

9.4 Kgohlano ya ka ntle. ✓ Theko o ne a batla ho nyadisa Diepollo ho Mothofeela, mme sena se ile sa etsa hore Diepollo a balehe lapeng a phaqlake a ntse a re o batla batswadi ba hae. ✓ (2)

9.5 Theko o meharo/o kgopo/o leqoophe/ha a na mohau/ha a nahanele batho ba bang. ✓ O ile a siisa kgaitse di ya hae lesea ha a ne a tlele setswetse hobane a re ntata Diepollo ha a qeta ho ntsha kgomo tsa bohadi/O ne a tsekella ho nyadisa Diepollo ho Mothofeela hobane a re mma Diepollo ha a qetwa ho nyalwa. ✓

[Tshwaya e le nngwe feela] (2)

- 9.6 Mmapelepele o ne a le meharo, a le pelompe a bile a na le lehloyo ho Diepollo, mme o ne a tletleba ka hore ba senyehelwa ke tjhelete ka lebaka la Diepollo. Sena se thusitse hore Diepollo a nne a tsitlallele morerong wa hae wa ho fumana mmae.√√ (2)
- 9.7 Diepollo o holetse tikolohong ya mahaeng. E mo rutille tlhompho le ho ba le nnete. √ Tikoloho ya Mangaung ke ya ditoropong. E mo rutille maqiti hobane o ile a kgona ho fetola lenane la bakudi molemong wa motswalle wa hae Mmamolete. √ (2)
- 9.8 E e roteletsa ka tsela ya hore mapolesa a ile a tshwenya Diepollo ka baka la kamano ya hae le Pontsho, mme a ne a nahana hore o tseba moo Zeblon a leng teng.√√ (2)
- 9.9 Ke ha mapolesa a tshwara Diepollo a mo tshwarela taba ya kgale ya ho fetolwa ha lenane la bakudi ba neng ba emetse ho fumantshwa diphiyo sepetlele sa *National*.√√ (2)
- 9.10 Kamano ya Diepollo le Mahanke e tlisitse ditholwana tse bosula hobane e entse hore ntlo ya Diepollo e phenyekollwe nako e kgolo le e nyane ke mapolesa. √√ (2)
- 9.11 O ile a dumediswa ke dithako. A kgutlela morao a baleha ka tshabo ya hore ha a tsebe se etsahetseng ho nkgono seo batho ba moo ba ka nnang ba se etsa ho yena.√√ (2)
- 9.12 Tjhe, tlholo ha e iponahatse pading ena. Mahanke ha a ka a kgona ho hlola batho ba neng ba hatelletse le ho kgetholla merabe e meng, ba hlotse yena/Diepollo o phaotse naha a batlana le batswadi ba hae feela o qetelletse a sa kopana le bona kaha bobedi ba bona ba ne ba se ba hlokahetse.√√ (2)

[25]

POTSO YA 10: Mme – NP Maake**Mophetwa ya tjhitja le ya sepapetlwa.****Selelekela**

Baphetwa ke batho ba sebediswang ke mongodi ho fetisa molaetsa wa pale ya hae. Re na le mophetwa ya tjhitja le mophetwa ya sepapetlwa. Mophetwa ya tjhitja ke motho wa nama le madi ya kgonang ho fetoha ho latela maemo a ditaba. Mophetwa ya sepapetlwa ke mophetwa ya hlahellang ka semelo se le seng ho tloha qalong ya buka ho fihlella qetellong ya yona. E ka ba semelo se setle kapa se sebe, o dula a le jwalo ha a fetoe.

Dikeledi/Mmateboho

- Mmateboho o hlahella e le mophetwa ya sepapetlwa. Ha a fetofetoe ho ya ka maemo a ditaba.
- Dikeledi o ne a tshepahala. O ile a thodisa Thollo Mofokeng sepatjhe sa tjhelete nakong eo a neng a rekisa komponeng, ha a ka a ipolokela sona. Dikeledi e ne e le ngwana wa kgotso ya sa rateng ntwana. Ha a ka a lwantsha boThabisile ha ba ne ba mo tseha sekolong nakong eo Tsekiso a neng a mo lahlile, o ile a ba a lwanelwa ke Mmisi Lekena.

- Dikeledi ke ngwanana ya sa rateng ditaba le diqabang. Ha a ne a bona Tsekiso a tswa mangopeng le ngwanana wa Sharpeville, metswalle ya Dikeledi e ile ya re a late Tsekiso hore a kgethe hore o rata mang pakeng tsa hae le ngwanana eo. Dikeledi o ile a kgetha ho ba tlohela.
- Dikeledi o ne a rata batho. Ha a se a nyetswe e le Mmateboho, o ile a amohela Mme wa moeti ya neng a sa mo tsebe, a kolobile, mme o ile a mo phomosetsa.
- Mmateboho o ne a e na le mohau. O ile a etsa matsapa a hore a tholle Mme enwa bodulo ha kgaitsemi ya hae e leng Lesole.
- O na le kutlwelobohloko. O ne a thusa Mme nakong eo a neng a kula a tshwerwe ke lefu la lefuba le la mofetshe wa qoqotho.
- O mohau. O ile a batlela Mme koloi e ileng ya mo isa ha hae moo a hlokahalletseng teng, mme o ile a patela Mme enwa lapeng ha hae.
- Ha a rate marata le ho arabisana le batho ba baholo. O ile a itholela feela ha Bafokeng ba Matatiele le basadi ba bona ba kobisa ka yena.

Mme

- Mme o hlahella e le mophetwa ya tjihitja. Pading ena o tsamaya a ntse a fetolwa ke maemo a ditaba.
- Mme ha a fihla ha Mmateboho o ne a tlo batla monna wa hae empa eitse ha a fumana mosadi ya nang le kgotso ya mo amohetseng ka matsoho a mofutu yaba o etsa qeto ya ho se bue se mo tlisitseng hobane a ne a sa batle ho senya kgotso ya lelapa la Mmateboho.
- Mme o siile ngwana wa hae hae Matatiele ka kgopolo ya hore o tla kgutlela morao, feela ha a fihla Sebokeng yaba ha a sa di kena tsa ho kgutlela ngwaneng wa hae.
- O hloka botshepehi ka nako tse ding. O ile a itebatsa ngwana wa hae yaba o se a rata bana ba Mmateboho jwalo ka ha eka ke ba hae.
- O rata ho boloka diphiri. O ne a kanna a bolella batho hore o na le ngwana morao moo a tswang, mme monna wa hae ke Thollo feela a etsa qeto ya ho boloka sephiri sena sa hae.
- O lerato. O ne a thusa batswadi ka ho phekola bana ba tshwerweng ke kokwana feela yena o ile a hana ho thuswa ha a se a kula.
- O ile a hana ha ngaka e mo fetisetsa sepetlele ka tshabo ya hore mabitso a hae a tla hlahella hore ke mang.
- Mme o ne a patile mokotla wa dinepe le lengolo la kgale ka motlotlwaneeng wa hae ha Diseko, le neng le hlalose Thollo hore ha a ka a hlokahala, ngwana wa bona o tla mo fumana kae.

Tsekiso

- Tsekiso ke mophetwa ya tjihitja hobane o tsamaya a fetofetohela dikano tsa hae. O hlahella ka dintho tse ntle le tse mpe ka nako e le nngwe.
- Tsekiso o hloka lerato la nnete. O ne a ratana le Dikeledi, mme lerato la bona le le letle feela o ile a fetohela Dikeledi yaba o se a ratana le ngwanana e mong wa Sharpeville.
- Tsekiso ha a tshepahale. O ile a lahla Dikeledi, mme a mo tshehisa ka boThabisile, a ba a mmolella hore '*the silver cup is broken*' ho se letho le lebe leo Dikeledi a le entseng.
- Tsekiso o ile a buisa Dikeledi habohloko ha a utlwa hore Dikeledi o re ke yena ya neng a tlo kopa mohope wa metsi.

Phethelo

- Dikeledi e ne e le mophetwa ya nang le semelo se setle hobane ha a ka a fetoha le ka mohla o le mong.
- Mme o ne a fetoha hobane eitse ha a lemoha hore monnae o se a nyetse o ile a fetohela morero oo a neng a tlile ka wona.
- Tsekiso ha a na nnete. O ile a hlanohela Dikeledi hoja eo a sa mo tshepile, mme sena se mo etsa hore e be motho ya sa tshepahaleng.

[25]**POTSO YA 11: MME – NP Maake**

- 11.1 Mpuse o ile a tshehetsa qeto ya Dikeledi ya ho nyalana le Thollo, mme sena se thusitse hore pale e kgone ho hola kaha Dikeledi o qeteletse a kopane le mohatsa Thollo wa pele leha a ne a sa tsebe taba eo. √√ (2)
- 11.2 Ke kamano ya hae le Tsekiso hobane Tsekiso o ile a mo lahla ka sehloho a nkana le ngwanana wa sekolong se seng a ba a mo tshehisa ka banana ba sekolo sa hae boThabisile. √√ (2)
- 11.3 Dikeledi o sepapetlwa/sephara. √ Mongodi o mo hlahisa a sa fetohle boitshwarong ba hae/ha ho moo botho ba hae re ka reng bo a ritsa. √√ (2)
- 11.4 Mme o ne a omela taba ya hore yena ke mohatsa Thollo, mme ha a batle ho dula le Mmateboho kaha seo se ka utulla sephiri seo sa qabanya Mmateboho le Thollo. √√ (2)
- 11.5 Mmateboho e ne e le motho ya mohau hobane o ile a amohela Mme hantle, a mo ngwathela, mme sena se entse hore Mme a pate lebakabaka le neng le mo tlisitse mona kaha o ne a sa rate ho qhala kgotso eo a e fumanang mona. √√ (2)
- 11.6 Dikeledi o ile a thonthodisa Thollo sepatjhe sa hae, mme sena sa etsa hore Thollo a mmone e le motho ya tshepahalang ya ka ahang lelapa le letle/Mpuse o ile a mo kgothalletsa hore a nyalwe ke Thollo hore a tle a swabise boThabisile. √√ (2)

[Tshwaya e le nngwe feela]

- 11.7 Diseko o ile a fumana dinepe le lengolo tse neng di supa hore Mme ke mosadi wa Thollo, sena ke seo Diseko a neng a sa se lebella. √√ (2)
- 11.8 Tshekameloe e bontshwang ke Bafokeng ba Matatiele ke ya hore ha ba bua ka basadi ba Kgauteng ba ba akaretsa kaofela ka le reng ba na le mekgwa e mebe, ba a tella ebile ha ba hlomphe kaofela ha bona. √√ (2)
- 11.9 Ha a ka a kgalemela ba habo kapa hona ho ema le mosadi ditabeng tseo a neng a qoswa ka tsona/O bontshitse ho sa kgathalle maikutlo a Mmateboho ka ho dumella ba habo ho bua hampe le yena. √ (1)

[Tshwaya e le nngwe feela]**(1)**

- 11.10 Di thusitse ho totobatsa maikutlo a Bafokeng ka Mmateboho hore ha ba mo rate/Di tlisitse poelano pakeng tsa Diseko le Thollo, ba neng ba sa utlwane/Di thusitse ho bontsha hore Diseko o ntse a kgathalla molamo wa hae e leng Mmateboho leha a sa bontshe. √√
[Tshwaya e le nngwe feela] (2)
- 11.11 Ke moo Mme a seng a kulela tsela, mme Diseko o a mo leleka, yaba Mmateboho o mo batlela koloi a mo isa ha hae.√√ (2)
- 11.12 E mo rutille botho le ho kgona ho phedisana le batho ba bang kaha o ne a sala le bana ba bona ha ba le mosebetsing/a kgona le ho alafa mafu a bosea a kang kokwana/a ruta banana mesebetsi ya matsoho e leng tsebo e fumanehang haholo tikolohong ya mahaeng, jwalo ka Matatiele. √√ (2)
- 11.13 Ho thusitse hore leha Diseko a sibolla nnete ya taba ya hore Mme e ne e le mohatsa Thollo wa matswathaka, a kgone ho hlompha qeto ya Mme ya ho boloka taba eo e le sephiri/E thusitse hore padi e phethelwe e ntse e bolokile molaetsa wa mongodi wa hore pinyane ha e senye motse. √√ (2)
[25]

POTSO YA 12: *Ke Qati e a Lomisanwa – SJ Mamashela*

Selelekela

Ke taba e bonahalang ha ho ithutwa tsa seholoholo hore ditshomo di na le kamano le maele a Sesotho. Maele ana a Sesotho a reng ha di shwe ka leqhwa le le leng, a bolela hore le ha koduwa e ka ba kgolo hakae e ka welang setjhaba, ha ho ke ho etsahala hore batho ba shwe kaofela; ho ba le ba bang ba pholohang. Re boetse re elellwa hore tshomo e nngwe le e nngwe e fuparetse setjhaba temoso kapa phadimehiso e itseng mabapi le bophelo.

Maele ana a reng ha di shwe ka leqhwa le le leng a tlamahanya tshomo ya Mmutlanyana le Taumoholo le thokohale ena Mopedi le Mokhachane ka bokgabane. Seo re se bonang ho tsona bobedi ke sena se latelang

Tshekatsheko

Tshomo ya Mmutlanyana le Taumoholo e fuparetse setjhaba keletso e hlakileng hobane ho yona diphoofolo tse ngata di ile tsa bolawa ka sehloho ke Taumoholo empa ho tsona ho na le tse ileng tsa pholoha.

Mmutlanyana le Taumoholo

- Mmutlanyana o laela Taumoholo hore a itjhwise hore ba tle ba qobe lephako, mme ba dumellana. Taumoholo a itjhwea yaba Mmutlanyana o a hoeletsa, o tsebisa diphoofolo hore Taumoholo o shwele.
- Diphoofolo tsa phallela pitsong eo. Hara tsona Tshwene o ne a le teng.
- Kaha a le masene o ile a botsa Mmutlanyana hore Taumoholo o shwele neng.
- Mmutlanyana a re o shwele ha bosiu bo wela fatshe. Tshwene a pepa ngwana hae.
- Tshwene o ne a sa tshepe seepapitso sena. Yaba Tshwene o nka lehlokwana o hlohlotsa Taumoholo ka sebonong ho ikgodisa hore e fela a shwele.
- Ha Tshwene e hlokomela hore ho bile le ho finyetsa ho Taumoholo, a nka ngwana hae a tlola lebota yaba o re hona ke mofu mofunyetsa pere.

- Diphoofolo tse ding tse tsebang ho tlola tsa mo sala morao, ba kgola phalo.
- Ha sala tse kgutshwanyane tse sa tsebang ho tlola, Taumoholo a tsoha. A di rinya kaofela. Mmutlanyana le Taumoholo ba beka dihwapa tlala ya fela.

Thokohale ya Mopedi Mokhachane (Ntwa ya Batlokoa)

Ho thokohale ena ya Mopedi Mokhachane ho reneketswa kapa ho roriswa ketso ya bonatla ya Mokhachane ntweng ya dithunya kgahlanong le Batlokwa. Thoko e qala ka ho re tsebisa hantle ka tshwanelo enwa eo seroki se mo phafang, mme o reneketswa ka mabitso (Thokwana ya Makaota, ke Chere) ya mo phahamisang le ho mo tlotla. O reneketswa e le kgomo kapa kgongwana ya Mokhachane, Ntsho, mahata ka thata ha ho tshwerwe dithebe kapa ha ho uwa ntweng mohla a hlaselang Batlokwa.

- Morena Mopeli Mokhachane (Thokoana Makaota) wa Bakoena o ile a hlasela morabe wa Batlokoa. Morabe oo o ne o dula motseng wa Mohale, Mokhopi.
- Ntweng eo Morena Mopeli Mokhachane o ne a lwana ka dithunya. Hohle mona ho ne ho tletse meso ya dithunya le dikanono, mme ho ne ho le ho tsho hore tsho!.
- O ne a kalla a sa tswa kalla Morena Mopeli Mokhachane.
- Lekwala la Tlokoeng ha Mohale, Mokhopi le ile la bona hore le ka mpa la ipata ka sefate ho na le hore le ipate ka thebe. Ka tsela eo lerumo le ne le sa fihle ho lona habonolo.
- Ka baka la bokwala boo, o ile a laela mabotho a hae hore a balehe yaba o pholosa setjhaba sa Batlokoa.
- Hoo ho ile ha nkuwa e le ketso e mpe hara setjhaba hoo setjhaba se neng se batla hore makwala ohle a lokela ho faolwa kaha a tla atisa palo ya makwala ka hara setjhaba.
- Morena Mopeli Mokhachane o ile a ripitella setjhaba sa Batlokoa, Pheletsong ya ntwana Morena Mokhachane o ile a hapa dikgomo tsa Batlokoa, mme tsa tshwauwa ka letshwao la Bakwena.

Phethelo

- Tshomong ya Mmutlanyana le Taumoholo, Tshwene e ile ya lemoha hore Taumoholo ha a shwa.
- O ile a hlohlotsa Taumoholo ka lehlokwana ka sebonong. A lemoha hore mofu enwa o funyetsa pere, a tswa a baleha, mme a latelwa ke diphoofolo tse ding tse neng di kgona ho tlola lesaka. Ha sala tse sa kgoneng ho tlola lesaka. Diphoofolo tse ileng tsa tlola lesaka di ile tsa pholoswa ke Tshwene ka bohlae ba yona ha e ne e baleha lefu.
- Thokong ya Mopeli Mokhachane ho bonahala hore ha ntwana e se e imela Batlokoa, Mokhopi o ile a laela lebotho la hae hore le kgole phalo.
- Ka mokgwa oo batho ba ile ba pholoha lerumo la Mopeli Mokhachane.
- Ka hoo bobedi Tshwene le Mokhopi ba kgonne ho pholosa diphoofolo le setjhaba ka baka la bokwala ba bona.
- (Motshwayi a badisise karabo ya mohlahlobuwa kaofela ho batla dintlha tse tsamaelanang le tse hlahisitsweng mona)

[25]

POTSO YA 13: Ke qati e a Lomisanwa– SJ Mamashele

- 13.1 Baphetwa ke Kgoho/Tlhapi/Leeba.√√
[Motshwayi a tshwaye tse pedi feela] (2)
- 13.2 Tshomo ena ke ya mofuta wa tsa bosatsejweng. √ (1)
- 13.3 Kgohlano e bakwa ke ha Kgoho a hloleha ho mamela taelo kapa yona keletso ya Tlhapi. Kgoho ha e qeta ho atisa leloko la yona e a kakatletsa/e a lla e baka lerata ka baka la thabo ya yona, mme lerata la e bakela tlokotsi, boMmaditshibana ba bolauwa bohle ke dibatana tsa tulo eno. √√ (2)
- 13.4 Tlhapi e mosa/mohau/pelohlomohi/kutlwelobohloko/kutlwisiso/lerato/pelokeletsi.√ Tlhapi e bontshitse mosa ho Kgoho ka ho mo dumella hore a nwe metsi ha e qeta ya mo eletsa hore a suthe tulong eo kaha dibatana tsa naha di le kotsi. √ (2)
- 13.5 Kgoho e ile ya hana ho mamela dikeletso tsa Tlhapi ha Tlhapi a re a seke a kakatletsa, mme o ile a bolauwa ka sehloho. √√ (2)
- 13.6 Tshomo e a ruta/e a kgalema/e a eletsa/e a lemosa/e re ruta hore qetellong re be le boitshepo. √√
[Motshwayi a tshwaye tse pedi feela] (2)
- 13.7 Seroki se bolela hore ho senyehile/ho hobe/hlenhlenyane e qhalehile/ho dubehile/ta ba di mosenekeng. √
[Motshwayi a tshwaye e le nngwe feela] (1)
- 13.8 Thoko e bua ka ntwala ya Tlokeng ha morena Masopha a ne a hlasela Batlokwa a hapa dikgomo tsa bona. O di hapile a bolaile batho ba bangata ka sehloho/Thoko e ntse e re hopotsa hore leha o ka hapa ka dikgoka, hopola hore tsa habo moshanyana ha di jewa, ha a hodile o tla boya sekwele ho tla di tseka. √√ (2)
- 13.9 Thoko ena ke ya mofuta wa tsa marena/bahale/baetapele/le ya nalane ya Basotho/ke thokohale.√√
[Motshwayi a tshwaye e le nngwe feela] (2)
- 13.10 Ke sejura. √ Bohlokwa ba sejura sena ke ho lekalekanya moelelo wa mantswe a tlang pele ho sona le a se hlahlamang/Ke ho katla morethetho wa molathoko oo.√ (2)
- 13.11 Ke maikutlo a bohloko/tsharelo/tshabo/tsitsipano. Hobane batho ba sithabetse kaha ntwala ena e tlisitse masisapelo motseng ono wa Tlokeng. √√ (2)
- 13.12 Bohlokwa ke ho bontsha ho makala/ho tshoha ho bakwang ke tshabo ya hore motho ya mathang a pepile ngwana a ka nna a mo diha. √ (1)
- 13.13 Seabo sa pheteletso ena ke ho hlalosa hore batho bohle, ba banyane le ba baholo, ba ne ba baleha ho boloka maphelo a bona. √√ (2)
- 13.14 Ke molathoko wa 11. √ Bohlokwa ke ho batla tlhakisetsa hore hara lebotho la Lioli ke mang eo e leng Motlejwa (ledimo).√ (2)

[25]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25**

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA**POTSO YA 14: SEYALEMOYA – RH Moeketsi****Mme mpolaye – A Moloji****Selelekela**

Mongodi o sebedisa dibapadi tse fapaneng terameng ya hae ho hlahisa diketso tse ntle le tse mpe. Ka lebaka la diketso tsena, re bona tshwantshiso e hola e ba mafito e rarahana. Dibapadi tse ding di emela lehlakore la botle ha tse ding di emela lehlakore la bobbe.

Lehlakore la botle

Lehlakore lena le hlahiswa ke Moremi a le mong.

- Moremi o ne a sebeletsa lelapa la hae ka botshepehi, mme a bile a nka maeto mmoho le mofumahadi wa hae ho ya boithabisong.
- O ne a sa kene ditabeng tsa masawane a marato tse buuwang ke Sefako leha ba ne ba tlwaelane hakaalo ebile e le basebetsimmoho.
- O entse makgobonthithi ohle ho lahlisa moradi diketso tse mpe empa moradi a hana ho mamela.
- O lekile ka matla ho kgalemela mosadi ha a tswa tseleng feela mosadi a se ke a mo mamela.
- Ha a rate masawana hobane o ne a kgalemela Fako ha a ntse a bua ka ho ba le dikamano kantle ho lenyalo.
- O na le boikemelo hobane ha a ka a kgeloswa ke dipuo tsa Fako tsa hore a ipatlele kgarebe ka ntle.

Lehlakore la bobbe

- Lehlakore lena le hlahiswa ke dibapadi tse tharo e leng Dineo, Sefako le Mantwa.

Dineo

- Dineo ke motho ya se nang kgalemelo hobane o ne a sa kgalemele Mantwa ha a tsamaya le masiu.
- Ke motho ya ratang menyetla hobane o ne a thabela tjelete e tswang ho mohlankana wa Mantwa e leng Sefako.
- O ne a sa hlomphe monna wa hae hobane o ne a buella ngwana ha ntatae a mo kgalemela.
- O ne a se na boikemelo hobane o ne a batla hore Mantwa a nyalwe ho swetsa batho ba motse ba reng moradi wa hae ke lefetwa.

Mantwa

- Mantwa ke sebakadi se sa mameleng dikeletso tsa batswadi.
- Ntatae Moremi o lekile ka makgetlo ho mo kgalemella ho tsamaya le masiu feela a hlolwa.
- O ne a kgona ho ba le dikamano le batho ba baholo ho yena hoo qetellong a ileng a ratana le monna ya nang le mosadi. Monna eo o ile a mo imisa yaba o kena tsietsing.
- Ha a se a fumane kotsi ya koloi o tshohela leomeng hobane ke hona a kgonang ho bona hore mmae o ne a sa mo rate jwalo kaha a ne a nahana. O hlapohelwa ho se ho senyehile hore motho ya neng a mo rata e le ka nnete ke ntatae, yaba o jwetsa mmae hore a mmolaye kaha ke yena ya hlokileng kgalemelo ho yena.

Sefako

- Sefako ke monna ya hlokang boikarabelo. O na le mosadi empa ha a phetse ho shebasheba ka ntle.
- O ile a ba a qetella a ratana le ngwana wa motswalle le mosebetsimmoho wa hae e leng Moremi.
- O ne a atisa ho phetela Moremi ka nonyana ena ya hae eo a seng a matha le yona, feela Moremi o ne a sa lemohe hore ho buuwa ka ngwana wa hae.
- O ile a qetella a fumane kotsi ya koloi ha a ne a balehela Moremi mohla a sibolang hore nonyana ya hae eo a ratanang le yona ke ngwana wa Moremi.

Mookotaba le molaetsa

- Mookotaba wa tshwantshiso ena ke tlhokeho ya kgalemelo.
- Molaetsa wa yona ke hore ngwana wa mahana ho jwetswa o bonwa ka leqeba ho opa. Mantwa o ne a sa mamele kgalemelo ya ntatae, mme qetellong o ile a iphumana a itse tlwara ka hara kotsi ya koloi.
- Ka lehlakoreng le leng Dineo o ne a sa rate ho kgalemela ngwana le ho mamela monna ha a kgalemela ngwana, mme ke ka hoo ha Mantwa a se a le tsietsing o ile a bolella mmae hore a mmolaye kaha o hlokile kgalemelo ho yena.

[25]**POTSO YA 15: SEYALEMOYA – RH Moeketsi****Bohloko ba ka – AM Mabote**

- 15.1 Dibapadi tsena ke baratani. Teboho o ile a nyahlatsa Dineo ka mora hoba a be le ngwana. √√ (2)
- 15.2 Kgohlano e hlaha ha Teboho a sa ananele taba ya hore ke yena ntata ngwana wa Dineo, athe Dineo yena o tseba ntata ngwana e le yena Teboho. √√ (2)
- 15.3 Teboho ke motho ya se nang nnete/ya sa tshepahaleng. O kwenehela Dineo empa a ile a mo imisa/file ngwana. √√ (2)
- 15.4 Ke Dineo. √ O hlahella ho tloha qalong ho isa pheletsong ya terama/Ditaba tsa terama boholo di itshetlehile ho yena. √ (2)
- 15.5 Ke tikoloho ya mahaeng/ditoropong. √ Thabo le Puleng ba kopanela thoteng/Thabo o roma moshanyana ya disang dikgomo ho ya mmitsetsa Puleng/Sepetlele moo Dineo a neng a ilo pepela teng ke ditropong. √ (2)
- 15.6 E thusitse hobane Dineo o ile a qetella a kopane le Thabo ya neng a utlwisitse bohloko ke Puleng, mme qetellong bobedi bona bo ile ba lemoha hore ho na le tlhase ya lerato pakeng tsa bona √√ (2)
- 15.7 Puleng o ile a nyahlatsa Thabo ntle le mabaka a utlwahalang a nkana le monna ya tsamayang ka koloi. √ (1)
- 15.8 Ke ha Thabo a ne a botsa Teboho hore ke hobaneng ha Teboho a bapala ka Dineo ka mokgwa ona, yaba Teboho o araba ka hore Thabo a kgaohane le yena, mme a ka inkela Dineo haeba a mmatla. √√ (2)
- 15.9 Sehlohlolo ke moo Thabo a ratanang le Dineo. √ (1)

- 15.10 **Tlhekelo**
Puleng le Thabo ke baratani ✓
- Tharahano**
Puleng o kwenehela Thabo, mme o ratana le monna ya nang le koloi, mme sena se makatsa Thabo haholo. ✓
- Phethelo**
Thabo o qetella a iphumanetse Dineo a se a bile a dula le yena habo. ✓ (3)
- 15.11 Dineo o ne a lebelletse hore Teboho o tla thabela ngwana feela a makala ha Teboho a hana ngwana a bile a mo nyahlatsa, a mmolella hore ngwana eo ha se wa hae. ✓✓ (2)
- 15.12 Ho ne ho bakwa ke hore Puleng o se a fumane mohlankana e motjha e leng Jimmy, mme ha a sa rata Thabo kahoo o ne a se a sa thahaselle kopano ya hae le yena. ✓✓ (2)
- 15.13 Mookotaba wa tshwantshiso ena ke ho hloka botshepehi ha Teboho le Puleng ho bao ba neng ba ratana le bona, mme o fetisa molaetsa wa hore ba tshepahalang ba una molemo jwalo ka ha Thabo le Dineo ba ile ba qetella ba se ba iphelela ka kgotso kamora ho lahlwa ke baratuwa ba bona. ✓✓ (2)
- [25]

POTSO YA 16: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki

Selelekela

Mongodi o sebedisa dibapadi tse fapaneng terameng ya hae ho hlahisa diketso tse ntle le tse mpe. Ka lebaka la diketso tsena, re bona tshwantshiso e hola e ba mafito e rarahana. Dibapadi tse ding di emela lehlakore la botle ha tse ding di emela lehlakore la bobele.

Lehlakore la botle

Lehlakore lena le hlahiswa ka Mofammere.

Mofammere

- Sebakadi sena se emetse lehlakore la botle. Mofammere o ne a na le lerato le botshepehi ba nnete.
- O ne a le tjhatsi hobane o ne a hlokomela ka pele ha boNgatane ba hlabana ka mahlo ha Molefi a ntse a bua le bona. Sena se ne se etsa hore a bone hore ho na le seo boNgatane ba se rerang ka Molefi e be o mo hlokomedisa sona.
- O ne a le bohlale hoo Ngatane a ileng a bolella Ramafothole hore Mofammere o bohlale ebile ekaka ho na le seo a se lemohang morerong wa bona.
- O ne a na le kutlwelobohloko hobane ke yena ya neng a robatsa Molefi ha a ne a na le mathata, a hlobaela, a hloleha ho robala.
- Ha a ne a ka kgwathwa ke boNgatane, o ne a se na mamello, o ne a ba tshepisa ditebele kamehla ha ba etsa Molefi hampe.
- O ne a bontsha tsotello hobane o ne a bona ka pele ha ho na le ntho e jang Molefi.
- E ne e le motho ya nang le nnete hobane o ne a kgona ho jwetsa boNgatane le Mapetla ditaba tsa bona sefahlamahlo.
- O ne a na le dikeletso hobane o ne a dula a eletsa Molefi kamehla ho mo hlokomedisa ka boNgatane ba neng ba dula ba mo rerela bora.

Lehlakore la bobbe

Lehlakore lena le hlahiswa ka Mapetla.

Mapetla

- Sebapadi sena se emetse lehlakore la bobbe. Mapetla o ne a na le mona le lefufa le tshabehang.
- Ha lelapa la ha Pitso le bonahala eka bophelo ba lona bo se bo ntlafetse ka lebaka la ho sebetsa ha Molefi, o ile a tlalwa ke mohono ona wa haesale.
- O ile a etsa kano ya hore o tla dubisa Molefi thankga ka methokgo ya hae.
- A ipokeletsa ka mahlahana a neng a ntse a na le mona jwalo ka yena tjena.
- A romella meriana kantorong ya Molefi ka thuso ya mahlahana ana a hae.
- A sebetsa Molefi ka methokgo ho mo tsherehanya hoo qetellong Molefi a ileng a kwenehela kgarebe ya hae ya mankgonthe a matha le dikgarebe tse neng di sa di hadikela ho di ja.
- A sebetsa koloi ya Molefi ka methokgo yaba ya mo hlahisetsa kotsi.
- A mo romella ntho ya bosiu (semaephepho) hore e mo hlahise boya ba thithiboya mmele ohle.
- A etsa hore le baokamedi ba Molefi ba mo nyonye.
- Molefi a shwa lehlakore, a fellwa ke mosebetsi ka lebaka la methokgo ya Mapetla hoo ntatae a ileng a rera ho ya mmatlela ngaka ya methokgo.

Mookotaba le molaetsa

- Mookotaba wa tshwantshiso ena ke ngwana mahana ho jwetswa o bonwa ka dikgapha.
- Molaetsa wa yona ke hore ha o lebala moo o tswang teng, o hahlamelwa habonolo ke mekgwa le ditlwaelo tsa merabe e meng, mme o qetella o se o sa itsebe o se o bile o le mathateng a mangata.
- Molaetsa o mong oo re o fumanang ke wa hore lefatshe ke lebidi le a dikoloha. Ha o etsa e mong hampe le wena le sa tla o tjhabela. Molefi o ile a hobosa Montsheng habohlolo empa pheletsong ya ditaba o ile a iphumana a hobosehile ho feta Montsheng kaha bophelo ba hae bo ile ba senyeha ha ba Montsheng bo ile ba ntlafala.

[25]**POTSO YA 17: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki**

- 17.1 Bo re tjobela pele maemong a hore Molefi o tlo qetella a sa thole mosadi ya tshepahalang jwalo ka Montsheng, mme sena se tlo senya bophelo ba hae. √√ (2)
- 17.2 Disebo ke sebapadi se tsotellang/o na le tjobelopele hobane o ile a eletsa Molefi hore ha a ka lahla Montsheng ha a sa tla hlola a thola kgarebe e tshwanang le yena. √√ (2)
- 17.3 Ketsahalo ena e hlakisa molaetsa o reng o se ke wa etsa motho e mong hampe hobane le pele di na le baji/ke molaetsa o reng senkganang se nthola morwalo hobane Molefi o ile a lahla Montsheng ka kgopolo ya hore o tlo sotleha athe ha ho no ba jwalo. √√ (2)
- 17.4 Le bile le ditlamorao tse bosula hoba Jwalane o ile a mmolella hore yena o na le ngwana. Sena se ile sa etsa hore Molefi a fetele pele, a nyale Morongwe. √√ (2)

- 17.5 Molefi o ile a nyahlatsa Montsheng ka le reng ha a ruteha[√], mme Montsheng a inyallwa ke titjhere yaba o phela hamonate ha Molefi yena a ile a qetella a se a sotleha. ^{√√} (3)
- 17.6 Mofammere o ile a fumana Morongwe a mamarelane le Ngatane, ba sunana ka ofising ya Ngatane, mme o ile a tshoha kaha o ne a sa lebella ketso e jwalo ho tswa ho motho ya ipitsang ka hore ke motswalle wa Molefi. ^{√√} (2)
- 17.7 Ntlhakemo ya mongodi tshwantshisong ena ke hore ha motho a lahla setso sa habo, a etsa tse sa tsamaelaneng le sona, o qetella a kene tsietsing. ^{√√} (2)
- 17.8 Ke Disebo/Kgaitsemi ya Molefi. [√] (1)
- 17.9 Ditaba tsena di etsahalla tikolohong ya mahaeng moo bophelo ba teng bo sa leng morao; ho sa silwa ka lelwala, mme tsena ke tse supang bophelo bo morao. ^{√√} (2)
- 17.10 Ke tomatso dingolweng. [√] (1)
- 17.11 E ne bolela hore o ntse a loya koloi ena, mme sena se bidietsa hore koloi e tlo qetella e lemadiitse Molefi ka baka la ditlhare tsa Mapetla, mme ho ile ha fela ha e ba jwalo. ^{√√} (2)
- 17.12 E roteletsa kgohlano hobane Molefi o ile a utlwa bohloko hape hona ho ile ha baka ho se utlwane pakeng tsa Morongwe le ba habo Molefi. ^{√√} (2)
- 17.13 Tomatso e hlahella ka tsela ya hore nako ena yohle Pitso o ne a ntse a lomahantse meno, a ipolela kamoo e leng modumedi kateng empa eitse ha a bona Molefi a se a fetohile ntho e kang thithiboya mmeleng o ile a dumela ho ya batla ngaka ya setso. ^{√√} (2)

[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80